

Chyhyr O. M. SPOUSES – MARRIAGE – FAMILY: CORRELATION AND DISTINCTION OF NOTIONS

The article deals with concepts of family, marriage and spouses. Their meanings are differentiated, overlooked reasonable fields of use of each. Analyzed historical dispositions of shaping of these categories.

Keywords: family, marriage, spouses, social contract, family functions, fragmented family.

УДК 159.922.7:37.015.3

Чугаєва Н. Ю. (м. Київ)

**УСПІШНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТІВ ВНЗ
ЯК ОСНОВНА МЕТА ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА-НАСТАВНИКА**

У статті розглядаються особливості освітньої соціалізації студентів в контексті загального поняття про соціалізацію. Розроблено модель освітньої соціалізації студента як презентацію соціалізуючої діяльності педагога-наставника. Висвітлено використання диференційно-індивідуального підходу в роботі наставника зі студентами.

Ключові слова: успішна соціалізація, педагог-наставник, освітня соціалізація, студент.

Постановка проблеми. Оптимізація підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах є пріоритетним завданням сучасного освітньо-професійного простору. Вища освіта, у процесі здійснення соціалізуючої функції, залучає молодь до суспільного життя через приєднання до культурних та соціальних цінностей, норм і відносин. У зв'язку з цим, основний науковий інтерес для нас становлять педагоги-наставники ВНЗ, як викладачі, які поєднують у своїй роботі не тільки навчання студентів професійним дисциплінам, а й їхнє виховання та розвиток у вищій школі.

Різнобічний аналіз проблеми професійної соціалізації особистості в освітній діяльності висвітлено у психолого-педагогічних теоріях, концепціях взаємодії особистості та її навчального середовища (Г.М. Андрєєва, О.Г. Асмолов, О.О. Бодальов, Б.С. Братусь, Л.П. Буєва, В.П. Зінченко, І.С. Кон, О.М. Леонтєв, А.В. Петровський, С.Л. Рубінштейн, В.А. Семиченко).

Невирішеною раніше частиною проблеми є недостатня розробленість проблеми підвищення ефективності соціально-виховної діяльності викладача сучасної вищої школи

Мета статті полягає у вивченні особливостей освітньої соціалізації студентів у ВНЗ, та ролі у ній педагога-наставника, а також можливостей застосування ним в навчально-виховному процесі творчого підходу, з метою сприяння успішній освітній соціалізації студента ВНЗ.

З позиції сучасної психології соціалізація – це процес входження індивіда до різноманітних соціальних груп на підставі засвоєння необхідних для інтеграції у їхню структуру видів і форм діяльності [6]. Водночас його можна трактувати як процес формування особистості у визначених соціальних умовах, засвоєння людиною соціального досвіду, у ході якого вона перетворює його на власні цінності й орієнтації, вибірково вводить у свою систему поведінки ті норми та шаблони, що прийняті в окремих соціальних групах і суспільстві в цілому. Процес соціалізації включає засвоєння культури людських відносин, соціальних норм і ролей, нових видів діяльності та форм спілкування.

Значний вклад у розробку концептуальних підходів до дослідження соціалізації зробили Г.М. Андрєєва, І.С. Кон та інші дослідники. Г.М. Андрєєвою виділені три основні сфери, в яких здійснюється соціаліза-

ція: діяльність, спілкування і самосвідомість. При цьому підкреслено, що в процесі соціалізації відбувається не тільки засвоєння і відтворення соціального досвіду, але й перетворення, просування його на новий рівень. Визначаються такі етапи соціалізації: дотрудовий (рання стадія і період навчання), трудовий і післятрудоий [1]. Останнім часом психологами, зокрема А.Б. Коваленко, М. Н. Корневим використовуються дещо інші підстави періодизації цього процесу, які дозволяють врахувати своєрідність соціалізації молоді та дорослих: виділяються два основних, але якісно різних періоди. Перший – це «первинна соціалізація» від народження людини аж до формування зрілої особистості. Другий етап – період «вторинної соціалізації» чи ресоціалізації, під якою розуміється своєрідна (але не дуже істотна) перебування особистості вже в період її соціальної зрілості [9]. Дослідники виділяють дві фази соціалізації: соціальну адаптацію та інтеріоризацію (інтерналізацію). Соціальна адаптація означає пристосування індивіда до соціально-економічних умов, рольових функцій, соціальних норм, середовища його життєдіяльності. Інтеріоризація – це процес включення соціальних норм і цінностей у внутрішній світ людини. За І.С. Коном, соціалізація містить у собі не тільки усвідомлені, контрольовані, цілеспрямовані впливи (виховання в широкому значенні слова), але і стихійні, спонтанні процеси, які так чи інакше впливають на формування особистості [10]. На підставі цього розрізняють спрямовану і неспрямовану соціалізацію, які розрізняються за критерієм наявності або відсутності у суб'єкта конкретної мети виховання і розвитку особистості, організації впливу на неї. Соціальні утворення, у межах яких організовуються та здійснюються соціалізуючі впливи, є інститутами соціалізації [290]. Провідну роль серед них у спрямованій соціалізації студентської молоді відіграють вищі навчальні заклади взагалі і діяльність педагога-наставника, зокрема.

Розгорнута теорія соціалізації представлена в роботах Т. Парсонса. Він запропонував термін «соціалізація» для визначення того процесу, який проходить людина протягом всього життя, набуття знань про суспільство та саму себе, розвитку соціальних навичок та вмінь. У зв'язку з цим процес, який об'єктивно відбувається, обумовлений потребою людини у власному відтворенні та постійному вдосконаленні. Людина народжується не готовою до життя в суспільстві, і повинна, якщо хоче реалізувати себе, пройти процес соціалізації, складовими частинами якого є засвоєння соціального досвіду, традицій, набуття соціальної ролі та соціального статусу. На думку Т. Парсонса, соціалізація є першим засобом підтримки соціальної рівноваги. Другий засіб – соціальний контроль як спосіб підтримання порядку в людських колективах різної величини. Процес інтеграції індивіда в соціальну систему здійснюється за допомогою інтеріоризації загальноприйнятих норм, коли індивід засвоює спільні цінності в процесі спілкування зі «значущими іншими». У якості найважливішої умови соціалізації Т. Парсонс розглядає адаптацію індивідів до соціального середовища, що спричиняє кристалізацію в ньому найважливіших диференційованих ролей. У соціалізації він надає важливого значення освіті, що пом'якшує протиріччя між сім'єю та виробництвом. Система освіти може здійснити відбір вихованців для виконання в майбутньому певних соціальних ролей і підготувати їх до цього [22]. Таким чином, ми можемо говорити про необхідність дослідження освітньої соціалізації, коли педагог-наставник у системі освіти стає зазначеним Т. Парсонсом «значущим іншим».

В.В. Москаленко вважає, що модель екологічних систем, запропонована американським психологом У. Бронфенбреннером, є найвпливовішою моделлю соціалізації на сьогоднішній день. Він стверджує, що при аналізі соціалізації необхідно враховувати всю сукупність чинників навколишнього середовища і умов життя: мікро- і макросоціальне оточення, вплив засобів масової інформації, національні і культурні особливості, характеристики соціальних інститутів тощо. За У. Бронфенбреннером, екологічне середовище розвитку людини складається з чотирьох систем, які вкладені одна в одну і часто зображуються у вигляді концентричних кіл. Він називає ці системи мікросистемою, мезосистемою, екзосистемою і макросистемою. Характерною особливістю його моделі є гнучкі прямі і зворотні зв'язки між цими системами, через які і здійснюється їх взаємодія. Розвиток особистості розглядається як результат взаємодії об'єктивних особливостей її соціального оточення і суб'єктивних процесів та переживань. Оскільки соціальне оточення постійно змінюється, процес соціалізації не завершується ніколи.

Таким чином, соціоекологічний підхід визначає соціалізацію як складний процес, в ході якого індивід реконструює своє багаторівневе життєве середовище, відчуючи вплив усіх елементів цього середовища і взаємозв'язків між ними [4, 17].

У контексті соціоекологічного підходу У. Бронфенбреннера створена нами модель освітньої соціалізації (рис.1) є відображенням рівня мікросистеми.

У ВНЗ здійснюється не лише навчально-професійний, а й соціалізуючо-виховний вплив на студентську молодь. З цих позицій основною метою діяльності педагога-наставника, яка розгортається у процесі навчально-виховної взаємодії зі студентами, є їх успішна освітня соціалізація, що передбачає розвиток певних психологічних механізмів майбутнього фахівця, які забезпечать йому продуктивне входження, адаптацію, індивідуалізацію та інтеграцію в освітньо-професійні та професійні групи, розвиток інтегральних особистісних властивостей, що дозволяють особистості успішно реалізуватися в сучасному соціумі (мова йде про становлення в межах набуття вищої освіти відповідних системних, інструментальних та особистісно-міжособистісних компетенцій). Це вимагає від учасників освітнього процесу усвідомлення та прийняття певних соціальних ролей (студента, спеціаліста певного фаху) із притаманними таким спільнотам системами групових норм і цінностей, актуалізація та реалізація яких відкриває кожному члену спільноти можливість соціальної самореалізації.

Вважається, що за таких умов, головним об'єктом педагогічного впливу наставника виступає група студентів як колективний суб'єкт, через навчально-професійну, громадську та дозвільну активність якого здійснюється опосередкований соціалізуючий вплив на особистість кожного студента. Ця ідея відображена у розробленій нами моделі освітньої соціалізації студента (рис. 1).

З огляду на представлену модель, освітня соціалізація є успішною, якщо формує у студента прийняття соціальної ролі особистості, орієнтованої на навчання та професійну підготовку. Зауважимо, що при такому баченні соціалізуюча діяльність наставника, в разі необхідності, може бути зорієнтована й на окремі групи студентського колективу та осіб, що до нього входять. При цьому у своїй роботі він використовує диференційно-індивідуальний підхід, сполучаючи його з груповими методами соціалізуюче-виховної діяльності, яка залишається домінуючою для освітньої практики наставника ВНЗ.

Рис. 1. Модель освітньої соціалізації

Взагалі, освітня соціалізація, на думку О.В. Дмитрієвої, являє собою підготовку людини, що дорослішає, до включення в багатогранне життя суспільства, здійснювану в ході цілеспрямованого впливу на неї системи історично сформованих соціальних інститутів освітньої спрямованості (сім'я, школа, коледж, університет, трудовий колектив та ін.), які реалізують цілі і зміст загальнолюдських і державних вимог шляхом пред'явлення до засвоєння систематизованих (науково чи на основі моралі, звичаїв і традицій) знань, умінь і навичок. Найважливішим критерієм освітньої соціалізації студента є така базова особистісна якість, як впевненість у собі, у своїх силах, віра в себе, що дозволяє людині, що дорослішає, – за усіх інших рівних обставин – більш успішно включатися в соціокультурний контекст життя, що змінюється [8]. Очевидно, що у даному контексті студент набуває впевненості в собі у процесі педагогічного впливу педагога-наставника на студентську групу, через навчально-професійну активність якої здійснюється опосередкований соціалізуючий вплив на особистість кожного студента. Таке положення цілком відповідає розробленій нами моделі освітньої соціалізації студента (рис. 1).

Період навчання у ВНЗ – один з найважливіших періодів соціалізації людини. У студентському віці задіяні різні механізми соціалізації: засвоєння і відтворення соціальної ролі студента, підготовка до оволодіння соціальною роллю «професійного фахівця», механізми наслідування і соціального впливу з боку викладачів і студентської групи. [7].

О. В. Василенко вважає, що молодь – це соціальна група, у якій суспільство відтворює себе на кожному наступному етапі власного розвитку. Будь-яке суспільство прагне залучити молоде покоління до основних соціально-духовних цінностей, прийнятих у даному суспільстві. Вирішити це завдання можливо в процесі соціалізації. Становлення особистості відбувається в процесі засвоєння людьми досвіду і ціннісних орієнтацій даного суспільства, що і є соціалізацією. Аналіз сучасного стану процесу соціалізації свідчить про посилення стихійних факторів. У цих умовах зростає роль вищої школи, оскільки інститут освіти стає вирішальним фактором соціалізації молодого покоління [5].

На думку Г. К. Радчук, в контексті сучасної вищої школи навчання є засобом для отримання головної мети молоді – освіти особистості. Вона означає, що суть освіти – це створення «образу світу і свого власного образу в цьому світі», а не лише засвоєння студентом дидактично перетвореного професійного досвіду. Розуміючи освіту як становлення особистості, цей автор

підкреслює, що освіта покликана у процесі набуття знань допомогти молодій людині віднайти себе, вибудувати свій власний світ цінностей [19].

М. Є. Волчанський визначає, що одним з головних завдань освіти є підготовка молодого покоління до самостійного життя і формування образу майбутнього. Перспектива майбутнього відкривається в ході засвоєння різноманітних форм діяльності людини (навчання, праці, спілкування, професійної діяльності, дозвілля).

Освіта виконує такі соціальні функції:

- є способом соціалізації особистості;
- є середовищем спілкування і залучення до світових цінностей, досягнень науки і техніки;
- прискорює процес розвитку людини як особистості, суб'єкта, індивідуальності;
- забезпечує формування духовності людини та її світогляду, ціннісних орієнтацій і моральних принципів [7].

Сучасні освітні тенденції простежують шлях до розкриття унікальних потенційних здатностей людини (творчого і самостійного мислення, діяти в нестандартних ситуаціях професійно і гуманно) в індивідуалізації навчального процесу, у якому той, кого навчають, виступає в якості активного агента перетворюючої діяльності, чие суб'єктне сприйняття реальності, у якій перетікає ця діяльність, пріоритетне стосовно її результатів [12].

У гуманістичній парадигмі освіти, коли особистість розглядається як вища цінність, діє колегіальна модель. Кожен учасник навчального процесу з його унікальним досвідом і суб'єктивними переживаннями в ході спільної навчальної діяльності збагачується новими індивідуально-соціальними якостями, що здобуваються в результаті відповідних освітніх інновацій. Колегіальна модель дозволяє виявити індивідуальні переваги студентів, забезпечити «зворотний зв'язок», що свідчить про адекватність дидактичних засобів здібностям тих, кого навчають, зробити реальні кроки до творчого засвоєння професійних знань, а також сприяти моральному становленню особистості: справжнім суб'єктом діяльності людина стає лише сприймаючи іншу особистість в умовах продуктивної взаємодії [11].

Гуманістична орієнтація навчальної діяльності полягає в тому, що головним в освітній практиці стає не оволодіння змістом навчального предмета, а інтерес того, кого навчають; його активна діяльність з оволодіння знаннями, а не насичення різноманітною інформацією; і, нарешті, психологічні особливості особистості того, кого навчають, виявляються більш значимими, ніж логічна організація навчального процесу. Отже, результатом особистісної орієнтації освіти повинно стати переосмислення змістовної сторони навчальної діяльності, оскільки належна увага до процесуальної сторони педагогічних технологій здатна «підняти особистість до підпорядкування моральності» і трансформувати навчальну роботу у творчу [20].

В. В. Москаленко вказує на необхідність розрізняти поняття «соціалізація» і «виховання». Поняття «соціалізація» розповсюджується не тільки на цілеспрямовані, але й на стихійні процеси, які діють на особистість.

Поняття «виховання» вживається у вузькому і широкому значенні. У першому випадку воно означає процес цілеспрямованого впливу на розвиток особистості. Виховання в широкому значенні – це вплив на людину всієї системи соціокультурного середовища. Відмінність понять «соціалізація» та «виховання», коли останнє розуміється в широкому сенсі, полягає в тому, що

в понятті «виховання» увага акцентується на ролі зовнішнього і переважно одностороннього впливу в розвитку особистості. У понятті «соціалізація» підкреслюється двосторонність процесу, взаємодія індивіда і соціальних умов його існування, внаслідок чого відбувається розвиток як окремої людини, так і суспільства в цілому [16].

Отже, при соціалізації індивід відіграє активну роль, сам обирає певний ідеал і наслідує його. Студентський період життя людини характеризується саме прагненням самостійно й активно обирати той чи інший життєвий стиль та ідеал. Таким чином, навчання у ВНЗ є чинником соціалізації особистості студента, яка здійснюється у процесі взаємодії студентів і викладачів.

Одним з особливих завдань педагога-наставника є заохочення студентської молоді до вироблення уміння вчитися, яке виражається не тільки у засвоєнні конкретного набору професійних знань, а й в умінні самостійно здобувати знання, заснованому на творчому мисленні. У зв'язку з цим варто нагадати висловлювання Г.С. Сковороди: «Найважче навчити не того, хто не знає, а того, хто не хоче знати»[21].

Отже, оскільки, з однієї сторони, студент є дорослою людиною, що може вчитися і, водночас, працювати, тобто проходити трудовий етап соціалізації, а з іншої – існує багато студентів, зайнятих лише навчальною діяльністю, тобто, таких, що знаходяться на дотрудовому етапі соціалізації, ми маємо підстави виділяти освітню соціалізацію як окремий процес, пов'язаний із засвоєнням та подальшим відтворенням студентами соціально-культурного досвіду під час навчання у ВНЗ.

Таким чином, освітня соціалізація студентів – засвоєння необхідних для майбутньої професійної діяльності компетенцій з позиції усвідомлення норм та цінностей, діючих у суспільстві в цілому та відповідному професійному середовищі, прийняття певних соціальних ролей, смислів та цінностей – є базовим механізмом формування особистості майбутнього професіонала в умовах ВНЗ. Поняття «соціалізація» близьке за змістом до поняття «виховання», але останнє має на увазі насамперед спрямовані дії, за допомогою яких у особистості свідомо намагаються розвинути бажані риси і властивості, тоді як соціалізація, поряд з вихованням і навчанням, включає спонтанні впливи, завдяки яким особистість засвоює певний набір цінностей та норм і стає повноцінним членом суспільства.

Проведений теоретико-методологічний аналіз дозволяє нам зробити такі **висновки**:

1. Процес спрямованої соціалізації здійснюється шляхом педагогічної взаємодії студентів і викладачів, у якій важливу роль відіграють педагоги-наставники – спеціально призначені викладачі вищої школи, що здійснюють виховну роботу, реалізуючи функції організації, сприяння розгортанню та контролю соціально-професійної активності академічних груп студентів ВНЗ. Змістовно такі процеси спрямовані на забезпечення освоєння студентами відповідних соціальних ролей, норм і цінностей обраної професії, набуття необхідних професійних компетенцій. Таким чином педагог виступає в ролі наставника – основного агента освітньої соціалізації, цілями якої є соціальний розвиток особистості та групи студентів.

2. Освітня соціалізація студентів – базовий механізм формування особистості майбутнього професіонала в умовах ВНЗ, суть якого полягає в організації та стимуляції педагогом процесів освоєння студентами соціально-професійного досвіду з позиції усвідомлення діючих норм і цінностей,

особливостей здійснення соціальних ролей, в ході якого вони перетворюють його у власні ролі, смисли та цінності.

3. Сучасний наставник сприймає виконання власних професійних завдань як формування нових педагогічних цілей, створення розвиваючого контексту студентського життя. Працюючи в руслі творчого підходу, педагог-наставник цілеспрямовано сприяє виникненню ситуацій, продуктивних для самостійного позитивного розвитку групи студентів.

Перспективи досліджень у даному напрямі пов'язані з розширенням та поглибленням розробленої моделі освітньої соціалізації студента та подальшим вивченням ролі педагогів-наставників, які набувають все більшого значення у успішній освітній соціалізації студента ВНЗ, з метою забезпечення конструктивної реалізації педагогами покладених на наставників педагогічних функцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Г. М. Социальная психология : учеб. для вузов / Г. М. Андреева. – М. : Аспект Пресс, 1998. – 376 с.
2. Асмолов А. Г. Психология личности: принципы общепсихологического анализа / А. Г. Асмолов. – М. : Педагогика, 2002. – 147 с.
3. Биологическое и социальное в развитии человека / под общ. ред. Б.Ф. Ломова. – М. : Педагогика, 1977. – 189 с.
4. Бронфенбреннер У. Два мира – два детства / У. Бронфенбреннер. – М. : Прогресс, 1972. – 145 с.
5. Василенко О.В. Социализация студенческой молодежи в образовательном процессе (социально-философский аспект исследования) : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11 / Василенко Оксана Витальевна. – Чебоксары, 2003. – 152 с.
6. Власова О.І. Педагогічна психологія : навч. посіб. / О.І. Власова. – К. : Либідь, 2005. – 400 с.
7. Волчанский М.Е. Социализация как объект исследования в науках о человеке и обществе : метод. пособие для студ. мед. вузов / М.Е. Волчанский. – Волгоград : Изд-во Волгоград. гос. мед. ун-та, 2004. – 16 с.
8. Дмитриева О. В. Социализация личности студента в образовательном пространстве вуза : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Дмитриева Ольга Владимировна. – Оренбург, 2004. – 173 с.
9. Коваленко А.Б. Соціальна психологія : підручник / А.Б. Коваленко, М. Н. Корнев ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 400 с.
10. Кон И. С. Психология старшеклассника / И.С. Кон. – М. : Просвещение, 1980. – 192 с.
11. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські обриси / Н.М. Лавриченко. – К. : ВІРА ІНСАЙТ, 2000. – 443 с.
12. Леднева О. В. Процессуальное измерение социализации личности / О.В. Леднева // Alma mater. – 2002. – № 3. – С. 17–22.
13. Макаренко А. С. Деякі висновки з мого педагогічного досвіду / А.С. Макаренко // Твори : в 7 т. – К., 1954. – Т. 5 : Загальні питання теорії педагогіки. – С. 209–299.
14. Максименко С. Д. Психологія проблемного навчання / С.Д. Максименко. – К. : Рад. школа, 1978. – 48 с.
15. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці / В.О. Моляко // Вища школа – 1989. – 48 с.
16. Москаленко В. В. Проблема виховання в контексті соціалізації особистості / В.В. Москаленко // Соціальна психологія. – 2005. – № 2. – С. 3–17; № 3. – С. 20–32.
17. Москаленко В. В. Соціальна психологія : підручник / В.В. Москаленко. – К. : Центр учб. літ., 2008. – 688 с.
18. Мудрик А. В. Учитель: мастерство и вдохновение / А.В. Мудрик. – М. : Просвещение, 1986. – 160 с.

19. Радчук Г. К. Аксіопсихологія вищої школи : монографія / Г. К. Радчук. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ, 2009. – 415 с.
20. Семенов Г. М. Социализация, воспитание, развитие: какой смысл вкладывает в эти понятия современная наука / Г. М. Семенов // Воспитание школьников. – 1999. – № 6. – С. 2–7.
21. Сковорода Г. С. Сад божественных пьесней: вірші, байки, діалоги, притчі / Григорій Сковорода. – К. : Дніпро, 1988. – 319 с.
22. Parsons T. The social system / T. Parsons. – Glencoe : Free Press, 1951. – 575 p.

Чугаєва Н. Ю. УСПЕШНАЯ СОЦИАЛИЗАЦИЯ СТУДЕНТОВ ВУЗ КАК ОСНОВНАЯ ЦЕЛЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА-НАСТАВНИКА

В статье рассматриваются особенности образовательной социализации студентов в контексте общего понятия о социализации. Разработана модель образовательной социализации студента как презентация социализирующей деятельности педагога-наставника. Освещено использование дифференциально-индивидуального подхода в работе наставника со студентами.

Ключевые слова: успешная социализация, педагог-наставник, образовательная социализация, студент.

Chugaeva N. Y. THE SUCCESSFUL SOCIALIZATION OF UNIVERSITY STUDENTS AS THE MAIN GOAL OF THE TEACHER-TUTOR

In the article the features of the students's educational socialization in the context of the overall concept of socialization are considered. A model of student's educational socialization as a presentation of the teacher-mentor socializing activity was developed. The use of differential-individual approach in tutor's work with students is highlighted.

Keywords: successful socialization, teacher-tutor, educational socialization, student.

УДК 159.923-055.2:65

Щербатюк Б. А. (м. Київ)

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ОЗНАКА
СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ ОСОБИСТОСТІ**

У статті розглянуті теоретичні аспекти дослідження відповідальності як ознаки соціальної зрілості людини. Представлені основні аспекти розвитку відповідальності в індивідуальному плані. Описано функції відповідальності в процесі соціалізації особистості. Розглянуто взаємозв'язок самооцінки особистості і відповідальності, а також виділені основні мотиви формування відповідальності в процесі соціалізації особистості.

Ключові слова: відповідальність, соціальна зрілість, самооцінка.

Постановка проблеми. Соціалізація особистості пов'язана зі становленням і розвитком ставлення до людей, до світу, до своєї діяльності, до самої себе, що формує власну концепцію життя. Соціальне дозрівання особистості в цьому контексті розуміється як процес перетворення цих ставлень в стійкі життєві стратегії. Такий процес формує особистість не тільки в якості суб'єкта власної життєдіяльності, але й суб'єкта активної взаємодії з оточуючим соціальним середовищем.

Аналіз наукової літератури дозволив виділити три аспекти соціальної зрілості особистості:

- нормативний (містить сукупність тих вимог, які пред'являються до особистості суспільством);
- реальний (матеріальний або духовний внесок в життя оточуючих людей і суспільства);